

**ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ
НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ**© 2018 **ЛУЦЬКА Н. І., ПРОКОПЕНКО Ж. В.**УДК 657.3:336.76
JEL Classification: G20; G21; G29**Луцька Н. І., Прокопенко Ж. В.****Загальні вимоги до формування власного капіталу небанківських фінансових установ**

Метою статті є дослідження загальних вимог до формування власного капіталу небанківських фінансових установ. Досліджено небанківські фінансові установи, зокрема: інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди та лізингові компанії. Проаналізовано чинне законодавство й узагальнено класифікацію інститутів спільного інвестування, розглянуто відмінність між найбільш поширеними інститутами спільного інвестування, а саме: корпоративними та пайовими інвестиційними фондами. В статті авторами продемонстровано взаємодію суб'єктів, які обслуговують інститути спільного інвестування, щодо операцій з активами та складовими власного капіталу. Розглянуто вимоги, які висуваються щодо формування статутного капіталу й інших складових власного капіталу інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами відповідно до вітчизняного законодавства. Проаналізовано нормативно-правове регулювання в частині порядку формування статутного капіталу та визначення чистої вартості активів інститутів спільного інвестування. Розглянуто вимоги до засновників недержавних пенсійних фондів, які впливають на організацію бухгалтерського обліку даних суб'єктів. Прослідковано взаємодію суб'єктів, які обслуговують недержавні пенсійні фонди, та розглянуто вимоги до їх власного капіталу.

Ключові слова: власний капітал, небанківські фінансові установи, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2018-4-254-263>

Рис.: 4. Табл.: 4. Бібл.: 15.

Луцька Наталія Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, проректор з фінансово-економічної діяльності, Університет Короля Данила (вул. Є. Коновальця, 35, Івано-Франківськ, 76018, Україна)

Прокопенко Жанна Володимирівна – кандидат економічних наук, докторант, кафедра обліку і аудиту, Житомирський державний технологічний університет (вул. Чуднівська, 103, Житомир, 10005, Україна)

E-mail: tanaspvl@gmail.com

УДК 657.3:336.76
JEL Classification: G20; G21; G29UDC 657.3:336.76
JEL Classification: G20; G21; G29**Луцкая Н. И., Прокопенко Ж. В. Общие требования к формированию
собственного капитала небанковских финансовых учреждений**

Целью статьи является исследование общих требований к формированию собственного капитала небанковских финансовых учреждений. Исследованы небанковские финансовые учреждения, в частности: институты совместного инвестирования, негосударственные пенсионные фонды и лизинговые компании. Проанализировано действующее законодательство, и обобщена классификация институтов совместного инвестирования, рассмотрено различие между наиболее распространенными институтами совместного инвестирования, а именно: корпоративными и паевыми инвестиционными фондами. В статье авторами продемонстрировано взаимодействие субъектов, обслуживающих институты совместного инвестирования, по операциям с активами и составляющими собственного капитала. Рассмотрены требования, предъявляемые по формированию уставного капитала и других составляющих собственного капитала институтов совместного инвестирования и компаний по управлению активами в соответствии с отечественным законодательством. Проанализировано нормативно-правовое регулирование в части порядка формирования уставного капитала и определения чистой стоимости активов институтов совместного инвестирования. Рассмотрены требования к учредителям негосударственных пенсионных фондов, которые влияют на организацию бухгалтерского учета данных субъектов. Прослежены взаимодействие субъектов, обслуживающих негосударственные пенсионные фонды, и рассмотрены требования к их собственному капиталу.

**Lutska N. I., Prokopenko Z. V. General Requirements for the Formation
of Equity Capital of Non-Bank Financial Institutions**

The aim of the article is to study the general requirements for the formation of equity capital of non-bank financial institutions. The non-banking financial institutions, in particular, joint investment institutions, non-state pension funds, and leasing companies, are studied. The current legislation is analyzed, and the classification of joint investment institutions is generalized, the difference between the most common joint investment institutions, namely, corporate and mutual investment funds, is considered. In the article, the authors demonstrate the interaction of entities serving joint investment institutions in conducting transactions with assets and equity components. The requirements for the formation of the authorized capital and other components of equity capital of joint investment institutions and asset management companies in accordance with domestic legislation are considered. The regulations on forming the authorized capital and determining the net asset value of joint investment institutions are analyzed. The requirements for founders of non-state pension funds, which affect the organization of accounting of these entities, are considered. The interaction of entities serving non-state pension funds is traced, and the requirements for their equity capital are considered.

Keywords: equity, non-bank financial institutions, joint investment institutions, non-state pension funds.

Fig.: 4. Tbl.: 4. Bibl.: 15.

Lutska Natalia I. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Vice-rector for financial and economic activity, King Danylo University (35 Ye. Konovaltsia Str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine)

Ключевые слова: *собственный капитал, небанковские финансовые учреждения, институты совместного инвестирования, негосударственные пенсионные фонды.*

Рис.: 4. Табл.: 4. Библ.: 15.

Луцкая Наталия Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, проректор по финансово-экономической деятельности, Университет Короля Даниила (ул. Е. Коновальца, 35, Ивано-Франковск, 76018, Украина)

Прокопенко Жанна Владимировна – кандидат экономических наук, докторант, кафедра учета и аудита, Житомирский государственный технологический университет (ул. Чудновская, 103, Житомир, 10005, Украина)

E-mail: tanaspvl@gmail.com

Prokopenko Zhanna V. – Candidate of Sciences (Economics), Candidate on Doctor Degree, Department of Accounting and Auditing, Zhytomyr State Technological University (103 Chudnivska Str., Zhytomyr, 10005, Ukraine)

E-mail: tanaspvl@gmail.com

Вступ. Формування власного капіталу будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності розпочинається з моменту його створення та реєстрації у формі створення статутного капіталу відповідно до вимог законодавства та здійснюється протягом усього життєвого циклу підприємства. Сьогодні законодавством України порядок бухгалтерського обліку формування та використання власного капіталу регулюється лише фрагментарно щодо окремих його складових, у зв'язку з чим виникає ряд проблем теоретичного та прикладного характеру. Так, сьогодні науковцями порушуються такі проблеми бухгалтерського обліку власного капіталу: відсутність єдиного підходу до сутності та складу власного капіталу; невідповідність нормативного забезпечення формування власного капіталу на етапі створення окремих суб'єктів господарювання; неоднозначність джерел формування та використання резервного капіталу, особливостей розподілу додаткового капіталу, формування розподілу (покриття) прибутку (збитку) суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень. Питання бухгалтерського обліку власного капіталу або окремих його елементів досліджували: М. Д. Алексєєнко, З. Л. Бандура, М. В. Батурина, Н. О. Бугай, С. Ф. Голов, М. В. Додонова, В. П. Загородній, Ю. В. Зінова, Ж. А. Комкова, О. С. Костенко, Я. Д. Крупка, М. М. Мосійчук, Н. Ф. Огічук, В. В. Палій, В. Ф. Палій, Н. Д. Прокопенко, Ф. Є. Поклонський, С. В. Пітель, Н. М. Ткаченко, В. В. Сопко, О. Р. Суха, В. С. Терещенко та інші науковці.

В науковій літературі активно вивчаються питання руху елементів власного капіталу комерційних підприємств, але без обліку їх галузевої приналежності, що не дозволяє виявляти специфіку цього процесу. Водночас в умовах реформування економіки раціональне управління власним капіталом потребує постійного удосконалення системи його обліку та аналізу. Для успішного та достовірного ведення бізнесу необхідні гарні знання правових основ і достовірне відображення в бухгалтерському обліку формування елементів власного капіталу підприємства [15, с. 4].

Метою статті є дослідження загальних вимог до формування власного капіталу небанківських фінансових установ.

Виклад основного матеріалу. Важливе місце в економіці будь-якої країни сьогодні посідає господарська діяльність, що здійснюється у фінансовому секторі, яку, відповідно до чинного законодавства, можуть проводити не лише банківські фінансові, а й небанківські фінансові установи,

такі як, наприклад, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди та лізингові компанії. Загальні вимоги як щодо створення таких установ, так і щодо здійснення господарської діяльності такими установами суттєво відрізняються від суб'єктів господарювання нефінансового сектора. Ця особливість, в першу чергу, пов'язана з тим, що вказані суб'єкти господарювання в ході своєї діяльності залучають і використовують активи інших суб'єктів господарювання, а також виступають як гравці фондового ринку.

Варто зазначити, що до кожного з видів небанківських фінансових установ висуваються різні вимоги щодо їх створення, а також щодо формування статутного капіталу, інших складових власного капіталу, а також засновників та учасників. Якщо ж розглядати інститути спільного інвестування, то специфіка утворення статутного капіталу та здійснення господарських операцій, пов'язаних з власним капіталом, залежить від виду інституту спільного інвестування, оскільки законодавство виділяє велику кількість їх типів і видів, кожен з яких має власне призначення (рис. 1).

Не зупинятимемося на тлумаченнях кожного з типів і видів інститутів спільного інвестування, розглянемо лише відмінність між найбільш поширеними інститутами спільного інвестування: корпоративними та пайовими інвестиційними фондами.

Так, відповідно до Закону України «Про інститути спільного інвестування» [8], зокрема ст. 8 визначає корпоративний фонд як «юридичну особу, яка утворюється у формі акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування», а ст. 41 цього ж Закону визначає пайовий фонд як «сукупність активів, що належать учасникам такого фонду на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються нею окремо від результатів її господарської діяльності». Отже, як бачимо, перший суб'єкт господарювання є юридичною особою, на відміну від іншого, що, своєю чергою, вказує на суттєві відмінності і в організації системи бухгалтерського обліку в цілому. Для більшого розуміння відмінностей між цими видами інститутів спільного інвестування розглянемо особливості їх взаємодії з іншими суб'єктами господарювання стосовно розміщення інструментів власного капіталу (рис. 2).

Отже, як видно з рис. 2, незалежно від виду інституту спільного інвестування операції з інструментами власного капіталу відбудуться за участі одразу трьох суб'єктів гос-

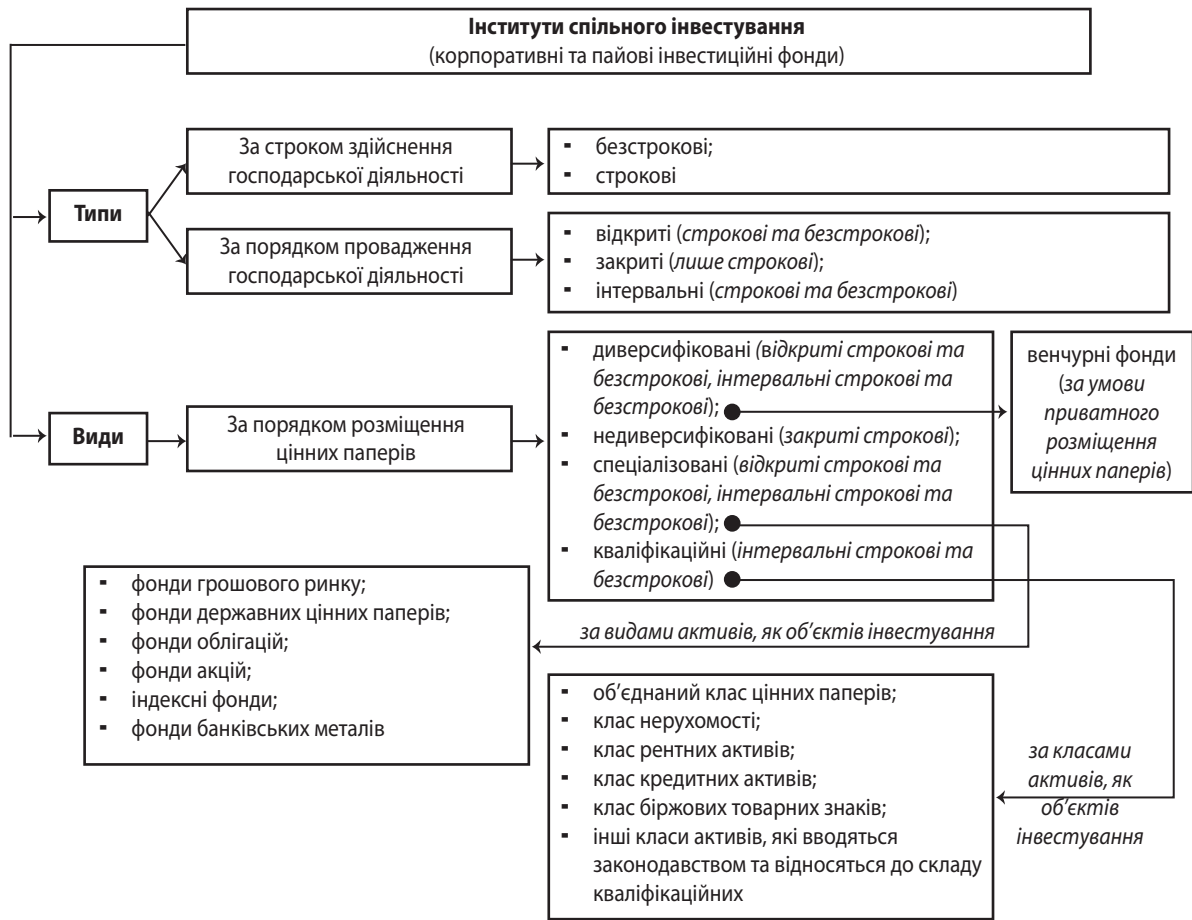

Рис. 1. Класифікація інститутів спільного інвестування відповідно до законодавства

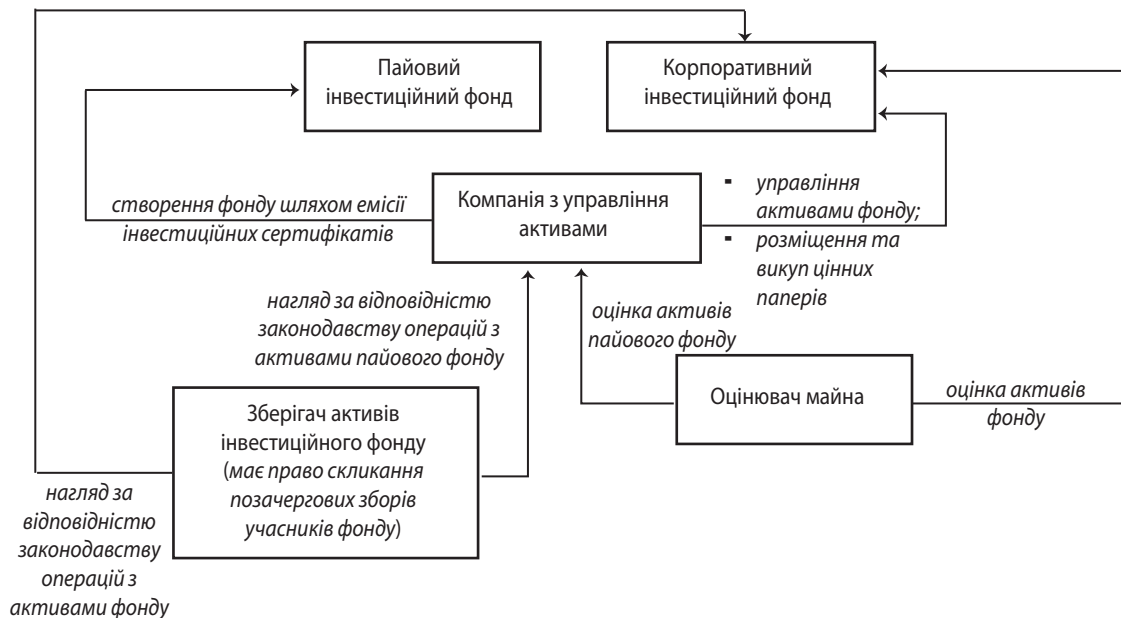

Рис. 2. Взаємодія суб'єктів, які обслуговують інститути спільного інвестування, щодо операцій з активами та складовими власного капіталу

подарування: компанії з управління активами, оцінювача майна та зберігача активів інституту спільного інвестування, що, своєю чергою, повинно бути враховано при організації бухгалтерського обліку власного капіталу інститутів спільного інвестування. Розглянемо коротко участь кожного суб'єкта в діяльності інституту спільного інвестування.

Головним суб'єктом у діяльності інституту спільного інвестування є компанія з управління активами, яка здійснює управління усіх господарських операцій, пов'язаних з інструментами власного капіталу корпоративного інвестиційного фонду. Що ж до пайового інвестиційного фонду, то ця компанія є тим суб'єктом, який безпосередньо створює цей фонд, а отже, веде його бухгалтерський облік. Така особливість впливає на необхідність роздільного ведення бухгалтерського обліку власної діяльності та діяльності пайового інвестиційного фонду компанією з управління активами.

Відповідно до законодавства винагорода компанії з управління активами (крім компанії з управління активами венчурного фонду) визначається як відсоток вартості чистих активів, а винагорода компанії з управління активами венчурного фонду визначається як відсоток вартості чистих активів та/або приросту вартості чистих активів.

Положення про склад і розмір витрат, що пов'язані з виконанням компанією з управління активами своїх функцій та відшкодовуються за рахунок активів інституту спільного інвестування, затверджується Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку України (далі – НКЦПФР).

Активи інституту спільного інвестування у формі цінних паперів, які обслуговуються депозитарною системою, обліковуються на рахунок в цінних паперах у зберігача. Надання послуг щодо зберігання цінних паперів інституту спільного інвестування та обліку прав власності на них, а також обслуговування господарських операцій інституту спільного інвестування здійснюються відповідно до законодавства, що регулює діяльність банківських фінансових установ.

Зберігачем активів інституту спільного інвестування з публічним розміщенням є банк, що має ліцензію на здійснення депозитарної діяльності зберігача цінних паперів, видану НКЦПФР. У разі укладання корпоративним фондом або компанією з управління активами пайового фонду з приватним розміщенням договору на обслуговування активів зберігачем активів такого інституту спільного інвестування може бути юридична особа, що має ліцензію на здійснення депозитарної діяльності зберігача цінних паперів.

Зберігач активів інституту спільного інвестування інформує НКЦПФР про будь-які виявлені дії компанії з управління активами, що не відповідають проспекту емісії цінних паперів інституту спільного інвестування або порушують вимоги закону, регламенту чи нормативно-правових актів НКЦПФР. У разі невиконання зазначених вимог зберігач активів інституту спільного інвестування несе відповідальність за збитки, завдані учасникам інституту спільного інвестування, відповідно до договору на обслуговування активів і закону.

Оцінювач майна інституту спільного інвестування – суб'єкт господарювання, який проводить оцінку нерухомого майна під час його придбання або відчуження в порядку, встановленому законодавством про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність. Оцінювач майна інституту спільного інвестування може проводити оцінку інших, ніж нерухоме майно, активів інституту спільного інвестування. Винагорода оцінювачу майна інституту спільного інвестування виплачується за рахунок активів інституту спільного інвестування в порядку, встановленому нормативно-правовими актами НКЦПФР та відповідно до договору про оцінку майна інституту спільного інвестування.

Розглянемо вимоги, які висуваються щодо формування статутного капіталу та інших складових власного капіталу інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами відповідно до вітчизняного законодавства (табл. 1) [6].

Таблиця 1

Вимоги щодо формування власного капіталу інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами відповідно до вітчизняного законодавства

Критерій	Компанія з управління активами	Корпоративний інвестиційний фонд	Пайовий інвестиційний фонд
1	2	3	4
Правова основа	Юридична особа	Юридична особа	Не є юридичною особою
Мінімальний розмір статутного капіталу	7 млн грн	1250 мінімальних заробітних плат на дату реєстрації	1250 мінімальних заробітних плат на дату реєстрації, але вимагається через 6 місяців з дати реєстрації інвестиційних сертифікатів
Обмеження щодо статутного капіталу	Частка держави складає не більше 10 %	Не може бути заснований юридичними особами, у статутному капіталі яких частка державної або комунальної власності перевищує 25 %	Відсутні
Внески до статутного капіталу	Відсутні спеціальні вимоги	100 % грошові кошти, внесені в повному обсязі до державної реєстрації	100 % грошові кошти

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Емітент цінних паперів	Компанія з управління активами	Корпоративний інвестиційний фонд	Компанія з управління активами фонду
Вид емітованих цінних паперів	Відсутні спеціальні вимоги	Прості бездокументарні іменні акції	Бездокументарні інвестиційні сертифікати
Засновники	Фізичні та юридичні особи	Фізичні особи, а також юридичні особи, у статутному капіталі яких частка державної або комунальної власності не перевищує 25 %	Компанія з управління активами
Формування інших видів капіталів	Дозволено	Заборонено формування резервного капіталу та інших спеціалізованих капіталів	Відсутні спеціальні вимоги
Резервний капітал	Розмір не більше 25 % статутного капіталу з щорічним розподілом чистого прибутку, але не менше 5 % його величини	×	Відсутні спеціальні вимоги
Додатковий капітал	Формується за рахунок позитивних різниць між вартістю реалізації цінних паперів і їх номінальною вартістю		

Дані табл. 1 показують, що однією з особливих вимог формування статутного капіталу інститутів спільного інвестування є те, що вони формуються виключно грошовими коштами. Відмінність у формуванні статутного капіталу обох видів фондів полягає в тому, що у корпоративного інвестиційного фонду статутний капітал розділений на акції, а у пайового – інвестиційні сертифікати. Що стосується інших складових власного капіталу, то в корпоративному інвестиційному фонді заборонено законодавством формувати інші види капіталів, окрім додаткового.

Відповідно до ст. 43 Закону України «Про інститути спільного інвестування» [8] бухгалтерський та податковий облік операцій і результатів діяльності із спільного інвестування, які проводяться компанією з управління активами через пайовий фонд, здійснюється компанією з управління активами окремо від обліку операцій та результатів її господарської діяльності та обліку операцій і результатів діяльності інших інститутів спільного інвестування, активи яких перебувають в її управлінні.

Крім того, встановлюється, що у компанії з управління активами створюється резервний фонд у розмірі, визначеному установчими документами, але не меншому як двадцять п'ять відсотків статутного капіталу. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду визначається установчими документами компанії з управління активами, але не може бути меншим п'яти відсотків суми чистого прибутку. Кошти резервного фонду використовуються в порядку, визначеному Законом України «Про інститути спільного інвестування» Положенням про особливості здійснення діяльності з управління активами інституційних інвесторів [8].

Формування резервного фонду здійснюється за рахунок прибутку компанії з управління активами, а в разі його недостатності – за рахунок додаткових внесків її засновників.

У разі залучення інститутом спільного інвестування коштів фізичних осіб-інвесторів компанія з управління активами формує резервний фонд у розмірі, не меншому

від встановленого НКЦПФР залежно від обсягу внесків фізичних осіб-інвесторів інституту спільного інвестування. Резервний фонд зберігається на окремому депозитному банківському рахунку, відкритому компанією з управління активами, або розміщується в державних цінних паперах, перелік яких визначається НКЦПФР.

Як бачимо, у інститутів спільного інвестування, на відміну від інших суб'єктів господарювання, сформовані фонди, в тому числі й резервний, не є суто розрахунковими величинами, а підкріплюються реальними грошовими коштами на рахунках у банку.

У зв'язку з тим, що інститути спільного інвестування, компанії з управління активами, оцінювач майна та зберігач активів є активними гравцями фондового ринку, то, крім вимог національного законодавства щодо формування власного капіталу, існують і вимоги міжнародного законодавства, зокрема Директив Європейського Парламенту та Ради.

Так, відповідно до ст. 61 Закону України «Про інститути спільного інвестування» [8]:

- цінні папери інституту спільного інвестування закритого типу підлягають вільному обігу на ринку цінних паперів;
- цінні папери інституту спільного інвестування інтервального типу в період між інтервалами підлягають вільному обігу на ринку цінних паперів, а протягом інтервалу – вільному обігу виключно на фондових біржах;
- цінні папери інституту спільного інвестування відкритого типу підлягають вільному обігу виключно на фондових біржах;
- цінні папери корпоративного фонду не підлягають обов'язковій процедурі лістингу.

Реєстрація звіту про результати приватного розміщення акцій серед засновників корпоративного фонду з метою формування початкового статутного капіталу корпоративного фонду здійснюється протягом тридцяти робочих днів з дня надходження до НКЦПФР відповідних документів.

Вимоги до початкового (статутного) капіталу інститутів спільного інвестування та компанії з управління активами відповідно до Директиви 2011/61/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2011 року про керуючих альтернативними інвестиційними фондами [3] та

Директиви 2009/65/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про координацію законів, підзаконних актів та адміністративних положень стосовно підприємств колективного інвестування в перевідні цінні папери (ПКІПЦП) [2] наведемо у табл. 2.

Таблиця 2

Вимоги до початкового (статутного) капіталу відповідно до Директиви 2011/61/ЄС від 8 червня 2011 р. та Директиви 2009/65/ЄС від 13 липня 2009 р.

Вид суб'єкта господарювання	Умови господарювання	Вимоги до початкового (статутного) капіталу
Інститут спільного інвестування (AIF)	Створений і управляється AIFM	300 000 €
Компанія з управління активами (AIFM)	Якщо AIFM є зовнішнім управляючим AIF	125 000 €
	Якщо AIFM управляє AIF, вартість портфеля якого перевищує 250 000 000 €	Початковий капітал + 0,02 % від суми, на яку вартість портфеля AIF перевищує 250 000 000 €, однак загальна сума початкового капіталу та додаткового об'єму при цьому не повинна перевищувати 10 000 000 €

Крім того, відповідно до даних Директив для покриття потенційних ризиків професійної відповідальності в результаті діяльності, яку компанія з управління активами може здійснювати як інститут спільного інвестування (як з внутрішнім управлінням, так і зовнішнім), вона повинна або: мати додаткові власні кошти, які підходять для покриття потенційних ризиків відповідальності, пов'язаних з професійною недбалістю; або мати страхування відповідальності, яка витікає з професійної недбалості, відповідно до ризиків, що покриваються.

Власні кошти, зокрема будь-які додаткові власні кошти, повинні бути інвестовані в ліквідні активи або активи, що легко конвертуються в грошові кошти за короткий термін і не повинні включати спекулятивних позицій.

Порядок формування статутного капіталу інститутів спільного інвестування, емісії та продажу інструментів власного капіталу та відображення в бухгалтерському обліку даних господарських операцій в Україні регулюється цілою низкою нормативних документів (табл. 3).

Таблиця 3

Нормативно-правове регулювання порядку формування статутного капіталу та визначення чистої вартості активів інститутів спільного інвестування

Нормативно-правовий документ	Коротка характеристика сфери регулювання
Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 № 5080-VI [8]	Визначає правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність
Положення про порядок конвертації цінних паперів інституту спільного інвестування від 01.10.2013 № 2073 [10]	Встановлює вимоги щодо порядку конвертації цінних паперів одного інституту спільного інвестування в цінні папери іншого інституту спільного інвестування, активи яких перебувають в управлінні однієї компанії з управління активами
Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування від 26.11.2013 № 2669 [5]	Визначає особливості бухгалтерського обліку власного капіталу інститутів спільного інвестування та бухгалтерського обліку діяльності компанії з управління активами у випадку створення нею пайового інвестиційного фонду
Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування від 21.08.2013 № 1444/23976 [11]	Встановлює вимоги щодо порядку визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування
Положення про порядок розміщення, обігу та викупу цінних паперів інституту спільного інвестування від 30.07.2013 № 1338 [7]	Встановлює вимоги щодо порядку розміщення, обігу та викупу цінних паперів інституту спільного інвестування
Методичні рекомендації щодо оцінки активів інститутів спільного інвестування з урахуванням вимог МСФЗ від 15.10.2015 [13]	Надають методологічну допомогу компаніям з управління активами при проведенні оцінки активів інститутів спільного інвестування, розробці облікової політики інститутів спільного інвестування

Як видно з інформації, наведеної в табл. 3, в основному законодавством України регулюється склад чистих активів інститутів спільного інвестування, невідповідність яких може бути підставою для скасування реєстрації цього суб'єкта господарювання.

На нашу думку, в цьому дослідженні варто приділяти увагу й чистим активам, незважаючи на те, що чис-

ті активи не відображаються в бухгалтерському обліку у складі власного капіталу. Пояснимо це тим, що власний капітал інституту спільного інвестування необхідно розглядати не лише з облікової, а й із загальноекономічної точки зору, відповідно до якої чисті активи будь-якого суб'єкта господарювання – це і є його власний капітал (табл. 4).

Таблиця 4

Відповідність вартості чистих активів інституту спільного інвестування його власному капіталу

Відповідно до Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування [11]	Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4]
Вартість активів фонду – Зобов'язання фонду =	Активи підприємства – Зобов'язання підприємства =
Вартість чистих активів фонду	Власний капітал

Наведення відповідності вартості чистих активів фонду його власному капіталу у табл. 4 здійснено на підставі порівняння порядку їх формування відповідно до Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування [11] та Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4]. Якщо проаналізувати процедуру розрахунку вартості чистих активів інституту спільного інвестування та порядку визначення власного капіталу, то можна встановити, що за економічною сутністю вони є однією і тією ж економічною категорією. Тому, на нашу думку, особливості формування чистих активів інституту спільного інвестування необхідно враховувати під час удосконалення бухгалтерського обліку операцій з власним капіталом інституту спільного інвестування.

Розглянемо особливості організації та формування статутного капіталу недержавних пенсійних фондів, які також є небанківськими фінансовими установами, проте з суттєвими відмінностями в організації власної діяльності від інститутів спільного інвестування. Так, вимоги до функціонування недержавних пенсійних фондів встановлюються Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [9], та діяльність регулюється НКЦПФР та Українською асоціацією інвестиційного бізнесу.

Розглянемо вимоги до засновників недержавних пенсійних фондів, які впливають на організацію бухгалтерського обліку цих суб'єктів (рис. 4).

Так, відповідно до ст. 7 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [9] учасниками фонду можуть бути громадяни України, іноземці та особи без грома-

Рис. 4. Засновники й учасники недержавних пенсійних фондів

дянства. Участь фізичних осіб у будь-якому недержавному пенсійному фонді є добровільною, крім випадків, встановлених законом. Фізична особа може бути учасником кількох пенсійних фондів за власним вибором.

Пенсійні виплати можуть здійснюватися учаснику фонду або його спадкоємцю, що, своєю чергою, потребує відокремленого ведення бухгалтерського обліку виплат безпосередньо учасникам недержавних пенсійних фондів і їх представникам або уповноваженим особам.

Вкладники фондів можуть акумулювати грошові кошти, крім власних рахунків й на рахунки інших фізичних осіб – учасників фонду. Вкладником фонду будь-якого виду на користь учасника фонду можуть бути: 1) роботодавець учасника фонду; 2) професійна спілка, об'єднання професійних спілок щодо своїх членів; 3) сам учасник фонду; 4) родичі учасника фонду (подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід і баба учасника фонду, діти подружжя учасника фонду, у тому числі усиновлені ним (нею) діти, батьки подружжя). У будь-якому пенсійному фонді його учасники можуть бути одночасно і вкладниками такого фонду.

Учасники відкритого та професійного пенсійного фонду мають право залишатися його учасниками у разі припинення здійснення пенсійних внесків на їх користь, припинення (розірвання) пенсійних контрактів, укладених на їх користь як від власного імені, так і від імені вкладника.

Інформація про суму накопичених пенсійних коштів, належних кожному учаснику фонду, відображається

на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, який ведеться в системі персоніфікованого обліку. Отже, в обов'язковому порядку в системі бухгалтерського обліку недержавного пенсійного фонду повинен бути передбачений аналітичний облік не лише вкладників, але і учасників такого фонду. Для вкладників – в розрізі особистих внесків і внесків на користь інших учасників, для безпосередньо самих учасників – з метою визначення сум, акумульованих на персоніфікованих рахунках коштів.

Засновником відкритого пенсійного фонду можуть бути будь-які одна чи декілька юридичних осіб з урахуванням обмежень, встановлених чинним законодавством. Обмеження стосується безпосередньо бюджетних установ, яким заборонено бути засновниками відкритих пенсійних фондів. Крім того, засновником корпоративного пенсійного фонду може бути юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців, до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники.

Засновником професійного пенсійного фонду можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять) [9].

На відміну від інститутів спільного інвестування, чинним законодавством не встановлено вимог щодо мінімального розміру статутного капіталу таких суб'єктів господарювання, проте встановлені такі розміри щодо суб'єктів, які обслуговують недержавні пенсійні фонди (рис. 5).

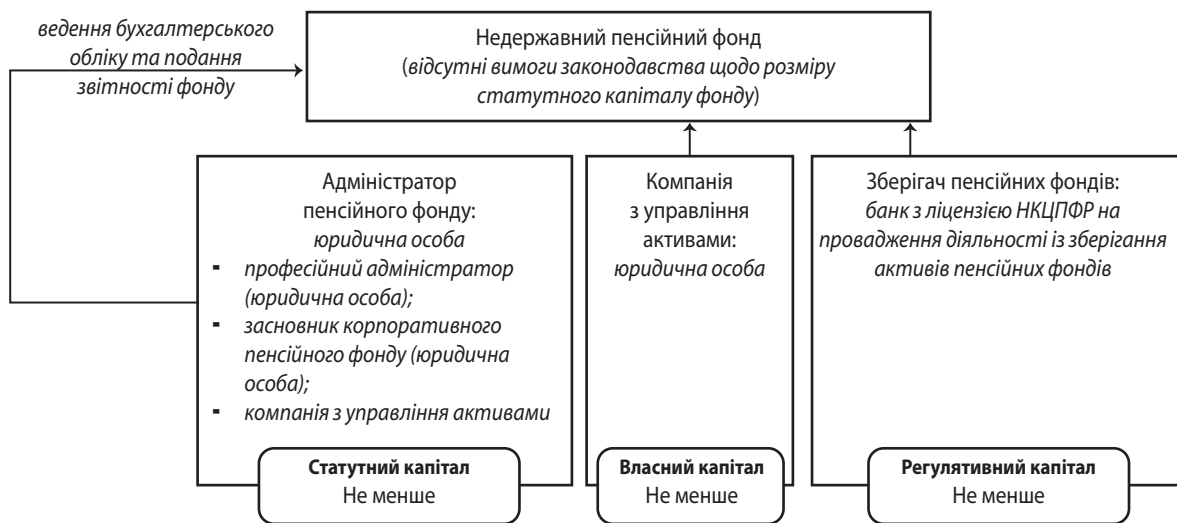

Рис. 5. Взаємодія суб'єктів, які обслуговують недержавні пенсійні фонди, та вимоги до їх власного капіталу

Чинним законодавством України встановлено вимоги до розміру статутного капіталу і рівня, на якому потрібно підтримувати власний капітал адміністратору і компанії з управління активами, що є гарантією їх відповідальності перед учасниками недержавних пенсійних фондів. Крім того, як бачимо з рис. 5, недержавні пенсійні фонди безпосередньо самі не ведуть бухгалтерський облік, а функції з його ведення покладаються на адміністратора пенсійного фонду.

Обов'язковим є ведення персоніфікованого обліку учасників недержавних пенсійних фондів адміністратором

та передбачається ведення індивідуальних пенсійних рахунків учасників фонду. На індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду ведеться облік суми належних йому пенсійних коштів в одиницях пенсійних активів і гривнях, виходячи з поточної чистої вартості одиниці пенсійних активів пенсійного фонду.

Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (ст. 27) [9] визначає, що особа, яка подає документи на отримання ліцензії на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів, повинна відповідати таким вимогам: мати сплачений грошовими коштами статутний

капітал у розмірі не менш як 2,5 млн грн на день подання документів до національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, для отримання цієї ліцензії.

Професійний адміністратор має право здійснювати адміністрування декількох пенсійних фондів одночасно, а також управляти активами пенсійного фонду, адміністратором якого він є, за умови наявності відповідної ліцензії. Професійний адміністратор має право бути адміністратором створеного ним корпоративного пенсійного фонду. У випадку якщо протягом десяти робочих днів з дати отримання пенсійним фондом повідомлення про анулювання ліцензії адміністратора цього фонду рада фонду не укладе договір з новим адміністратором, національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, може тимчасово призначити своїм рішенням адміністратора.

Управління активами недержавних пенсійних фондів може здійснюватися такими суб'єктами господарювання:

- компанією з управління активами;
- банком щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду у разі, якщо він не виконує функції зберігача цього фонду;
- Національним банком України щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду;
- професійним адміністратором, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами.

Компанія з управління активами, яка надає послуги пенсійному фонду, повинна: 1) мати не менше п'яти років досвіду роботи з управління активами на фінансових ринках України; 2) мати одночасно в управлінні активи в сумі, що визначається НКЦПФР; 3) мати власний капітал у розмірі не менш як двадцять п'ять мільйонів гривень; 4) відповідати вимогам, установленим НКЦПФР щодо кваліфікаційного рівня та досвіду роботи фахівців, які безпосередньо виконують функції з управління пенсійними активами накопичувальної системи пенсійного страхування. Такі фахівці не повинні мати судимостей за умисні корисливі злочини та займатися підприємницькою діяльністю.

Зберігач пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня повинен мати регулятивний капітал у розмірі не менш як 500 мільйонів гривень.

Наступними гравцями ринку небанківських фінансових послуг є лізингові компанії. Як зазначив член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, О. Залетов: «кількість договорів фінансового лізингу, укладених у 2016 році, становила 9 тис., що виявилось на 120 % більше, ніж у 2015 році, а обсяг укладених договорів – 9,67 млрд грн, що на 55 % більше, ніж у 2015 році» [12].

Сьогодні в Україні послуги з фінансового лізингу надаються двома типами суб'єктів господарювання – фінансовими компаніями та юридичними особами-лізингодавцями, які не є фінансовими установами.

Згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, «у Державному реєстрі фінансових установ станом на 30 вересня 2017 року містилася інформація про 673 фінан-

сові компанії, 113 інших кредитних установ і 28 юридичних осіб публічного права. Протягом 9 місяців 2017 року фінансовими компаніями та юридичними особами, які не мають статусу фінансових установ, але можуть згідно із законодавством надавати фінансові послуги, було укладено 5743 договори фінансового лізингу на суму 9330,7 млн грн. Вартість об'єктів лізингу, що є предметом договорів, становила 7509,8 млн грн, а вартість чинних договорів фінансового лізингу – 24139,4 млн грн. Близько 99,4 % усіх послуг фінансового лізингу надавалося юридичними особами-суб'єктами господарювання, які не є фінансовими установами» [14].

Процедура створення юридичної особи-лізингодавця, формування складових власного капіталу та порядок здійснення господарської діяльності таких суб'єктів господарювання не відрізняються від звичайної юридичної особи, яка провадить господарську діяльність у сфері послуг. Проте здійснення господарської діяльності саме щодо надання послуг фінансового лізингу має певні обмеження, які встановлені Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Так, відповідно до листів комісії № 702/11-3/1, № 715/11-12: «систематичне надання фінансових послуг юридичними особами (три договори і більше протягом календарного року) або укладання ними хоча б одного договору фінансового лізингу на суму, яка дорівнює або перевищує 80 тис. грн, передбачає взяття на облік юридичної особи, що надає послуги з фінансового лізингу, у Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України» [1].

Висновок. Отже, нами розглянуто основні типи та види небанківських фінансових установ, які провадять господарську діяльність відповідно до чинного законодавства України, та визначено особливості організації бухгалтерського обліку власного капіталу таких суб'єктів господарювання. Досліджено вимоги чинного вітчизняного та міжнародного законодавства, які висуваються до суб'єктів організації та ведення бухгалтерського обліку інститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів і лізингових компаній. Аналіз чинних норм законодавства дозволив виділити основні вимоги до формування власного капіталу інститутів спільного інвестування, залежно від їх видів, а також компанії з управління активами, на яку покладено обов'язок щодо ведення бухгалтерського обліку небанківських фінансових установ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Граковський Ю. Фінансовий лізинг: загальні положення, порядок відображення в бухгалтерському і податковому обліку // Вісник: офіційне видання Державної фіскальної служби України. 2017. № 13. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/1296?issue=30>
2. Директива 2009/65/ЄС Європейського парламенту та ради від 13.06.2009 р. про координацію законів, підзаконних актів та адміністративних положень стосовно підприємств колективного інвестування в перевідні цінні папери (ПКІПЦП) (оновлена). URL: http://www.uaib.com.ua/files/articles/2501/11_4.pdf

3. Директива 2011/61/ЄС Європейського парламенту та ради від 08.06.2011 р. про управляючих фондів альтернативних інвестицій і внесення змін до Директив 2003/41/ЄС та 2009/65/ЄС і Регламентів (ЄС) № 1060/2009 та (ЄС) № 1095/2010. URL: http://www.uaib.com.ua/files/articles/2501/10_4.pdf

4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Закон України від 28.02.2013 № 336/22868 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

5. Про затвердження Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування: Закон України від 19.12.2013 № 2156/24688 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2156-13/paran18#n18>

6. Про затвердження Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування: Закон України від 21.08.2013 № 1444/23976 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1444-13/page>

7. Про затвердження Положення про порядок розміщення, обігу та викупу цінних паперів інституту спільного інвестування: Закон України від 28.08.2013 № 1475/24007 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

8. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-17 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5080-17/page>

9. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 06.01.2018 № 1057-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/paran252#n252>

10. Про Положення про порядок конвертації цінних паперів інституту спільного інвестування: Закон України від 22.10.2013 № 1796-13 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1796-13/paran15#n15>

11. Про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування: Закон України від 21.08.2013 № 1444-13 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1444-13/paran18#n18>

12. Лізинг в Україні – 2016. URL: <https://finpost.com.ua/news/2401>

13. Методичні рекомендації щодо оцінки активів інститутів спільного інвестування з урахуванням вимог МСФЗ від 15.10.2015 р. URL: http://ifrs.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZZ00092

14. Нацкомфінпослуг оприлюднила підсумки діяльності фінкомпаній та лізингодавців у січні-вересні 2017 року // Association of financial institutions, 2017. URL: <http://afi.org>

ua/articles/nackomfinposlug-oprilyudnilapidsutki-diyalnosti-finkompaniy-ta-lizingodavciv-u-sichni

15. Саяхов Т. Р. Учет и анализ собственного капитала в организациях металлургического производства: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12. М., 2015. 191 с.

REFERENCES

Hrakovskyi, Yu. "Finansovy lizynh: zahalni polozhennia, poriadok vidobrazhennia v bukhhalterskomu i podatkovomu obliku" [Financial leasing: general provisions, the order of reflection in the accounting and tax accounting]. Visnyk: ofitsiine vydannia Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy. 2017. <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/1296?issue=30>

[Legal Act of Ukraine] (2009). http://www.uaib.com.ua/files/articles/2501/11_4.pdf

[Legal Act of Ukraine] (2011). http://www.uaib.com.ua/files/articles/2501/10_4.pdf

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon3.rada.gov.ua/>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2156-13/paran18#n18>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1444-13/page>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1796-13/paran15#n15>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1444-13/paran18#n18>

[Legal Act of Ukraine] (2015). http://ifrs.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZZ00092

[Legal Act of Ukraine] (2018). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/paran252#n252>

[Legal Act of Ukraine]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5080-17/page>

"Lizynh v Ukraini - 2016" [Leasing in Ukraine - 2016]. <https://finpost.com.ua/news/2401>

"Natskomfinposlug oprilyudnyla pidsumky diialnosti finkompanii ta lizynhodavtsiv u sichni-veresni 2017 roku" [The National Financial Services Commission disclosed the results of the activities of financial companies and lessors in January-September 2017]. Association of financial institutions, 2017. <http://afi.org.ua/articles/nackomfinposlug-oprilyudnilapidsutki-diyalnosti-finkompaniy-ta-lizingodavciv-u-sichni>

Sayakhov, T. R. "Uchet i analiz sobstvennogo kapitala v organizatsiyakh metallurgicheskogo proizvodstva" [Accounting and analysis of equity in the organizations of metallurgical production]: dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.12, 2015.